

STRANICKÁ IDENTIFIKACE V ČESKÉ REPUBLICĚ

Klára Vlachová

SP 00:5

2000

Tato studie vznikla v rámci projektu Mezinárodní program sociálního výzkumu (grant GA ČR č. 403/99/1129). Autorka by chtěla poděkovat Blance Řehákové za analýzy vztahu mezi mezistranickým nepřátelstvím a volbou strany.

© Sociologický ústav AV ČR

ISBN 80-85950-81-2

OBSAH

Abstrakt	5
Abstract	6
Annotation	7
1. Modely výzkumu volebního chování	9
2. Model stranické identifikace	11
3. Stranická identifikace v České republice	15
3.1. Pozitivní vztahy ke stranám – stranická loajalita	15
3.2. Efekt mezistranického nepřátelství	22
4. Závěr	27
Literatura	28
Příloha	31
Shrnutí	32
Summary	32
Zusammenfassung	33

STRANICKÁ IDENTIFIKACE V ČESKÉ REPUBLICE

Klára Vlachová

ABSTRAKT

Tato studie přibližuje základní modely volebního chování – model sociologický, sociálně-psychologický a ekonomický. Podrobněji popisuje poznatky a východiska modelu sociálně-psychologického (neboli modelu stranické identifikace) od jeho počátků, kdy byl aplikován při výzkumu volebního chování ve Spojených státech (a známý také pod názvem Michiganský model) až po jeho pozdější aplikaci při zkoumání volebního chování v zemích kontinentální Evropy. Následně rekapituluje dosavadní poznatky o volebním chování v České republice v devadesátých letech a důvody, které vedou k aplikaci modelu stranické identifikace na analýzu volebního chování. Analýza volebního chování je provedena na datech z výzkumů ISSP 1996 a 1999, která byla sebrána zhruba půl roku po volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1996 a 1998. Testován je vliv pozitivních vazeb k volené straně (stranické loajality) a negativních vazeb k jiným stranám (mezistranického nepřátelství). Vliv pozitivních vazeb se ukazuje jako obtížně testovatelný, protože data ukazují velkou setrvačnost ve volebních preferencích. Studie se proto zaměřuje více na vliv negativních vazeb k jiným než voleným stranám na volební chování a testuje je jak samostatně, tak v kombinaci se subjektivní sociální třídou a subjektivní politickou orientací.

KLÍČOVÁ SLOVA

Modely volebního chování, model sociologický, model stranické identifikace, model racionálního výběru, pragmatická, symbolická a ideologická stranická identifikace, stranická loajalita, mezistranické nepřátelství, pozitivní afektivní vazby, negativní afektivní vazby, hodnotící představy, politické hodnoty a tematické postoje, volba, taktická volba, strategická volba

PARTY IDENTIFICATION IN THE CZECH REPUBLIC

Klára Vlachová

ABSTRACT

This study introduces basic models of voting behaviour – sociological, social-psychological and economic ones. It describes in more details the findings and starting points of the social-psychological model (or the model of party identification) from its very beginnings when it was applied to the examination into the voting behaviour in the United States (also known as Michigan model) up to its later application to the researches on voting behaviour in countries of Continental Europe. The study recapitulates the hitherto findings related to the voting behaviour in the Czech republic in the nineties, as well as the reasons leading to the application of the party identification model to the analyses of voting behaviour. The analysis of voting behaviour is made on data obtained from 1996 and 1999 ISSP researches, gathered about half a year after the election into the Chamber of Deputies in 1996 and 1998 respectively. The influence of positive feelings on the elected party (party loyalty) and negative feelings on the other parties (inter-party hostility) were tested. It turns out to be more difficult to test the influence of positive feelings since the data show high inertia in voting preferences. Therefore the study focuses in particular on the influence of negative feelings towards the other parties on the voting behaviour, and tests them both separately and in combination with the subjective social class and subjective political leanings.

KEYWORDS

Models of voting behaviour, sociological model, model of party identification, rational choice model, pragmatic, symbolic and ideological party identification, party loyalty, inter-party hostility, positive affective feelings, negative affective feelings, evaluative images, political values and issue positions, voting, tactical voting, strategic voting

PARTEI-IDENTIFIKATION IN DER TSCHECHISCHEN REPUBLIK

Klára Vlachová

ANNOTATION

Diese Studie beleuchtet die Grundmodelle des Wahlverhaltens - das soziologische, das sozial-psychologische und das wirtschaftliche Modell. Sie beschreibt detailliert die Erkenntnisse sowie Ausgangspunkte des sozial-psychologischen Modells (oder des Modells der Partei-Identifikation) von seinen Anfängen, als es bei der Untersuchung des Wahlverhaltens in den Vereinigten Staaten appliziert wurde (und auch unter der Bezeichnung Michigan-Modell bekannt wurde) bis zu seiner späteren Applikation bei der Untersuchung des Wahlverhaltens in den Ländern Kontinentaleuropas. Anschließend rekapituliert die Studie die bisherigen Erkenntnisse über das Wahlverhalten in der Tschechischen Republik in den neunziger Jahren sowie die Gründe, die zur Applikation des Modells der Partei-Identifikation bei der Analyse des Wahlverhaltens führen. Die Analyse des Wahlverhaltens wurde auf Grund der Daten der ISSP-Untersuchungen 1996 und 1999 durchgeführt, die rund ein halbes Jahr nach den Wahlen in das Abgeordnetenhaus im Jahr 1996 und 1998 gesammelt wurden. Getestet wurde der Einfluss der positiven Kopplungen zur gewählten Partei (Parteiloyalität) und der negativen Kopplungen zu anderen Parteien (zwischenparteiliche Feindschaft). Der Einfluss der positiven Kopplungen zeigt sich als schwer testbar, da die Daten eine große Trägheit bei Wahlpräferenzen zeigen. Deshalb orientiert sich die Studie mehr auf den Einfluss der negativen Kopplungen zu anderen als den gewählten Parteien auf das Wahlverhalten und testet sie sowohl selbstständig, als auch in Kombination mit der subjektiven Sozialklasse und mit der subjektiven politischen Orientierung.

SCHLÜSSELWORTE

Modell des Wahlverhaltens, das soziologische Modell, Modell der Partei-Identifikation, Modell der rationalen Auswahl, die pragmatische, symbolische und ideologische Partei-Identifikation, Partei-Loyalität, zwischenparteiliche Feindschaft, positive Affekt-Kopplungen, negative Affekt-Kopplungen, Einschätzungs-vorstellungen, politische Werte und thematische Stellungen, Wahl, taktische Wahl, strategische Wahl

1. MODELÝ VÝZKUMU VOLEBNÍHO CHOVÁNÍ

Které faktory ovlivňují volební chování v pluralitních demokraciích? Je volební chování otázkou zvyku, nebo vždy nově váženého rozhodnutí? To je centrální otázka výzkumu volebního chování. Existují tři modely volebního chování (např. Franklin a Jackson 1983, Harrop a Miller 1987):¹

Sociologický (radikální, strukturální) *model* se orientuje na volební chování skupin - zejména sociálních tříd, náboženských a věkových skupin. Mezi sociálními skupinami a stranami se utváří vztah, protože strany hájí zájmy sociálních skupin (Dunleavy a Husbands 1985, u nás např. Matějů a Řeháková 2000, Řeháková a Matějů 2000). Tento model se zaměřuje na volební chování sekundárních sociálních skupin a podceňuje roli postojů, názorů a hodnot ve volebním chování. Je vhodný pro studium procesu zpevňování vazeb mezi voliči a stranami (realignment).

Model stranické identifikace (sociálně-psychologický)² považuje volbu za zjevné vyjádření loajality k politické straně. Stranická identifikace je dlouhodobý vztah voliče ke straně, je podobného rázu jako například náboženská identita nebo národnost. Na pozadí této identifikace stojí příslušnost k určité skupině a vliv rodiny. Klade si otázku, proč tak mnoho voličů mění svou volbu (Campbell et al. 1960, Budge, Crewe a Farlie 1976). Stranickou identifikaci chápe jako emocionální záležitost. Tento model je vhodný pro studium trvajících vazeb mezi voliči a stranami (alignment), pomáhá lépe vysvětlit stabilitu volebního chování než jeho změnu (Heath a McDonald 1988).

Model racionálního výběru (ekonomický) přistupuje k volbě jako k vždy nově váženému rozhodnutí, které volič činí na základě získaných informací. Volič si podle tohoto modelu vybírá z celého spektra kandidujících stran tu, která se nejvíce blíží jeho zájmům, hodnotám a prioritám. Posuzuje, co mu strany nabízejí podle politicky významných témat (issues). Vychází z ekonomické teorie volebního chování, jeho varianty se zaměřily na vliv retrospektivního hodnocení výkonu stran voličem na volbu a nebo modelovaly voliče jako spotřebitele v politickém supermarketu. Klade si otázku, proč tak málo voličů mění svou volbu (Downs 1957, Enelow a Hinich 1984, Fiorina, 1981, Himmelweit, Humpreys a Jaeger, 1981, 1985). Testování tohoto modelu přineslo poznatky o tom, že získávání informací a rozhodování se podle nich je nákladné. A tak si racionální volič usnadňuje situaci a rozhoduje se spíše podle ideologie, k níž se strana hlásí, než podle detailních návrhů politiky. Volič často dává na mínění jiných lidí a na informace získávané z konverzace s jinými lidmi a z médií – zejména televize. Na základě tohoto zjednodušeného poznávacího procesu si nakonec utváří také stranickou identifikaci. Model racionálního výběru je vhodný pro studium procesu rozvolňování

¹ Je však třeba brát v úvahu, že volební chování má také svou sociální bázi, podobně jako stranické systémy, a tato báze se utvářela pod vlivem: národní revoluce (centrum/periferie, národní a jazykové rozdíly, náboženství), industriální revoluce (třída, odborová organizovanost, sociální mobilita), rostoucí role státu (soukromý/veřejný sektor – zaměstnanci, uživatelé služeb – zejména bydlení, příjemci dávek) a postindustriálních vlivů (vzdělání, bohatství, postmaterialismus) a jiné vlivy (věk/generace, pohlaví, sociální prostředí). Na volební chování mohou působit také krátkodobé vlivy, jako vývoj ekonomiky, masmédiá (zejména televize), politici, kampaň, přesvědčování (canvassing) a výzkumy veřejného mínění.

² U nás jej spolu s modelem racionálního výběru přiblížil např. Novák (1995).

třídami a stranami (oslabování „class voting“) a růstu významu „issue voting“.³ Ačkoliv vychází z jiných východisek, oba předchozí přístupy doplňuje a svým pojetím stranické identifikace se dokonce vrací k určitému modelu stranické identifikace.

Analýzy z řady zemí - Británie, Kanady, západního Německa, Dánska či Norska - ukazují, že přes růst významu tematické volby (issue voting) a pokles významu třídní volby (class voting) má většina lidí stabilní vztah ke stranám a stabilní volební historii. Menšina lidí se odchyluje v každých nových volbách od své volby ve volbách minulých. To je důvod, proč někteří autoři (např. Harrop a Miller 1987) preferují při zkoumání volebního chování model stranické identifikace. Také data z volebních, ale i dalších výzkumů v České republice ukazují, že je více těch voličů, kteří svá volební rozhodnutí nemění. Lze hovořit o stranické identifikaci? Abychom mohli zodpovědět tuto otázku, zaměříme se v této práci na testování stranické identifikace v České republice a budeme vycházet z předpokladů tohoto modelu. Ostatní modely však považujeme za stejně přínosné pro výzkum volebního chování.

---

³ Růst významu tematické volby je připisován růstu vzdělanosti a informační explozi prostřednictvím masmédií, která učinila získávání informací méně nákladným.

2. MODEL STRANICKÉ IDENTIFIKACE

Fenoménu stranické identifikace si všimli již Hume (náklonnost ke straně), Washington a Madison (duch strany) nebo Calhoun (vazba ke straně) (Campbell a Valen 1961). Z jejich postřehů je patrné, že stranická identifikace se utváří tam, kde se utvářejí masové strany. Stranickou identifikací se myslí osobní vazba, kterou má jedinec k politické straně, nebo pocit sounáležitosti s politickou stranou. Je to psychologický konstrukt.

Model stranické identifikace vychází se sociální psychologie a je znám také jako „Michiganský model“. Poprvé se uplatnil při výzkumu prezidentských voleb v USA v letech 1952-1956 (Campbell et al. 1960). Tento model pracuje se stranickou identifikací jako s hluboce usazenou vazbou, která se vyvíjí od dětství, předává se v rodině, s časem (resp. s věkem) se upevňuje a ovlivňuje voliče tím, že mu umožňuje vnímat politiku, politiky, vztahy mezi stranami a sociálními skupinami, strategii stran, politická témata či výkony vlády.⁴ Pokud dochází ke změnám stranické identifikace, zpravidla jde o důsledek změn osobního rázu, jako jsou změny příslušnosti k sociální skupině či geografická a sociální mobilita. Vyloučena však není ani krátkodobá volba proti stranické identifikaci pod některým z krátkodobých vlivů (viz pozn. č.1), která se v dalších volbách opět vrací do souladu se stranickou identifikací – „homing tendency“ (Harrop a Miller 1987: 134, Heath a McDonald 1988). Model stranické identifikace rozlišuje mezi stranou jako psychologickou skupinou⁵ a stranou jako objektem volebního rozhodnutí (Bore a Katz 1973).

Model stranické identifikace sice původně vycházel z reality USA, kde existuje specifický volební i stranický systém. Velmi dlouho zde existují dvě hlavní volební strany bez pevného členství a stranická identifikace byla v případě těchto stran považována za ekvivalent členství ve straně.⁶ Postupně se však ukázalo, že je aplikovatelný i v zemích s jinými volebními a stranickými systémy a v případě stran s pevným členstvím, jaké nalezneme např. v Dánsku, Norsku, Německu, Francii Kanadě, Austrálii (např. Campbell a Valen 1961, Richardson 1991).⁷ Výzkum začal rozlišovat mezi faktickým a psychologickým stranictvím - stranickou identifikací. Navíc stranická identifikace má v kontinentálních systémech možná mnohem silnější efekt na volbu strany, než předpokládal původní Michiganský model (Richardson 1991). Pokud ale něco z modelu stranické identifikace analýzy v kontinentálních zemích zpochybnily, pak to byl element rodinného přenosu stranické identifikace (Converse a Dupeux 1962, Cameron 1972/73).

⁴ Vzhledem k vlivu rodiny na stranickou identifikaci byl také nazýván „socializačním modelem“.

⁵ Vychází se z Hymanovy teorie referenční skupiny, která staví na individuálním pocitu příslušnosti k sociální skupině.

⁶ V USA je mnoho volených úřadů, voliči se v mnoha státech mohou registrovat pro primární volby jako demokraté nebo republikáni a prezidentský systém umožňuje voličům posuzovat kandidáty do jisté míry nezávisle na politických stranách (Harrop a Miller 1987: 138). Americký volič volí Republikánskou nebo Demokratickou stranu a přijímá její politiku, protože je svými hodnotami a postoji republikán nebo demokrat, a nikoliv naopak.

⁷ V Evropě v minulosti převládal sociologický model – volební chování bylo více determinováno třídou a náboženstvím.

V počátcích výzkumu stranické identifikace v USA byly v centru zájmu pozitivní vztahy k politickým stranám. Byly považovány za faktor uniformního volebního chování (Campbell et al 1960). Pozdější výzkum stranické identifikace v kontinentální kultuře přispěl poznatky, že stranická identifikace je konstrukt mnohem širší a formuje nejen volbu, ale také taktickou, resp. strategickou volbu⁸ (Bowler a Lanoue 1991, Lanoue a Bowler 1992). Výzkum v USA byl zaměřen spíše na emocionální složku stranické identifikace, evropský výzkum odhalil jeho poznávací komponentu (Richardson 1991, Bowler, Lanoue a Savoie 1994).

Model stranické identifikace navazuje na Duvergera (1954) a jeho volební zákony.⁹ Stranická identifikace neexistuje sama o sobě, ale je formována volebním a stranickým systémem.¹⁰ Je výsledkem sady politických podnětů a alternativ podobně jako všechny politické postoje (Bowler, Lanoue a Savoie 1994). Voliči reagují určitým způsobem na alternativy, které se jim ve volbách nabízejí. Silněji reagují na ideologicky extrémnějšího konkurenta, slaběji na méně nebezpečnou umírněnou stranu. Přítomnost relativně extrémní konkurenční strany může způsobovat, že si voliči tváří v tvář zjevnému nebezpečí utvářejí bližší psychologický vztah se svojí stranou.

Ideologická vzdálenost je důležitou podmínkou pro to, aby volič pociťoval nebezpečí. Čím větší je vzdálenost mezi voličem a konkurenční stranou na politickém spektru, tím větší nebezpečí volič od strany očekává. Vzdálenost sama o sobě ale není dostatečnou podmínkou pro vznik reakce u voliče. Důležité je, že volič považuje ohrožení od extrémnější strany jako věrohodné. Věrohodnost ohrožení od konkurenční strany se pak týká podnětů a vyhlídek, které jsou utvářeny volebním systémem. Zatímco například ve volebních systémech poměrného zastoupení nebývají voliči silných stran zneklidněni malými stranami, ve většinových volebních systémech představuje i malá strana nebezpečného konkurenta.¹¹ Pocit ohrožení vzbuzuje každá strana, která má šanci uspět ve volbách na národní úrovni, a tento pocit nemusí být podložen skutečným úspěchem strany.

Podle tradiční teorie stranické identifikace (Campbell et al 1960) jsou pozitivní afektivní vazby jednou z dominantních motivací, která přispívá ke konformnímu chování. Jiní autoři (Crewe 1976, Goot 1972, Maggioto a Piereson 1977) se však domnívají, že stranickou identifikaci lze lépe pochopit v kontextu alternativ existujících v systému stran v daném čase. Negativní vztahy k nefavorizovaným stranám mohou být stejně důležité pro volební chování jako pozitivní vazby k oblíbeným stranám. Mezistranické nepřátelství je spolu s pozitivními sympatiemi k preferovaným stranám běžnou komponentou obecného stranictví ve stranických systémech evropských zemí. Existuje zde úzká vazba mezi stranickou loajalitou a politickými představami na jedné straně a nepřátelstvím ke konkurenčním stranám na straně druhé.

---

⁸ Volba nikoliv preferované strany, ale „třetí“ strany s cílem vyloučit vítězství konkurenční strany.

⁹ Zákony o vlivu volebního systému na systém stran.

¹⁰ Jiný typ stranické identifikace byl nalezen u křesťanských stran, jiný u sekulárních dělnických a buržoazních stran.

¹¹ Např. ve dvoukolovém volebním systému může malá strana zvítězit nad silnějšími stranami, protože je ve druhém kole volena jako menší zlo voliči silných stran, které se do druhého kola nedostaly.

Stranická identifikace bývá silnější tam, kde politické strany odrážejí tradiční hluboké sociální protiklady a vzájemně konkurenční hodnotové systémy a ideologie. Stranická identifikace bývá nejvyvinutější mezi voliči tradičních „cleavage“ stran – stran, které vyrůstají na politicky relevantních sociálních rozporech. Naopak voliči, kteří podporují „non-cleavage“ strany, mají slabší tendenci vytvářet si pevnou vazbu k nějakým stranám. I když se objevují zmínky o tom, že v demokraciích slábne vliv tradičních sociálních rozštěpení a dochází k rozvolňování vazeb mezi voliči a stranami (dealignment), je stále patrné, že je v nich přítomný styl mezistranického nepřátelství a ideologické soutěže založený na rozštěpeních a funguje zde volební psychologie.

Ačkoliv vycházíme z předpokladu, že stranická identifikace je dlouhodobou vazbou mezi voličem a stranou, nemusí být svazkem na celý život. Nové události, hodnotové změny nebo nově se objevující významná politická témata mohou znamenat oslabení stranické identifikace.¹² Oslabení stranické identifikace může vést k těkavosti voličů a ke změnám stranického systému - posílení nových stran a oslabení starých.¹³

Výzkum stranické identifikace a poznatky o utváření a rozvolňování vazeb mezi voliči a stranami zejména v čase posilování „issue voting“ přispěly k tomu, že identifikace přestala být vnímána výhradně jako citová záležitost a začala být vnímána jako integrovaný soubor citových (affective) a poznávacích (cognitive) komponent. Současná stranická identifikace není jednodimenzionální, představuje soubor sestávající z (Richardson 1991):

1. *pozitivních afektivních vazeb* k favorizovaným stranám: pocity sympatie, loajality a nejmenšího zla;
2. *negativních afektivních vazeb* k nefavorizovaným stranám: pocity nesympatie, neloajality, největšího zla;
3. *hodnoticích představ* favorizujících podporovanou stranu a nefavorizujících ostatní strany;
4. *politických hodnot a tematických postojů* odpovídajících preferované politické straně: sociálně-ekonomické hodnoty (levice - pravice), hodnoty týkající se politických procedur (liberalismus - autoritářství), anomie, důvěra v politiku atd.

Stranická identifikace je více než v minulosti odvozena od individuálního zpracovávání politických informací, méně závisí na příslušnosti k sekundární sociální skupině. Jde o soubor vzájemně propojených informací, představ a citových orientací uložených v jedincově paměti, který se oživuje jako odpověď na relevantní stimul – nejčastěji ve volbách. Identifikace se stává zprostředkující proměnnou mezi voličovou

¹² Významnou příčinou oslabení stranické identifikace je masivní posílení role „nezávislého“ televizního zpravodajství, které nahradilo stranické médium – noviny - a přispělo k oslabení významu stran jako zprostředkovatelů politické komunikace (Harrop a Miller 1987: 140). Jinou významnou příčinou jsou zřejmě i politické krize – bylo zaznamenáno oslabování stranictví v obdobích antiparlamentarismu a propagace osobností nad stranami i posilování stranictví v čase politické polarizace (Cameron 1972/73).

¹³ Za produkt oslabení stranické identifikace bývají považovány ve Francii Gaullistická RPF v letech 1947-1951, Poujadistická UFF v roce 1956 a Gaullistická UNR v roce 1958 (Cameron 1972/73). Také česká US, ačkoliv je považována za stranu, která vznikla jako „revolta“ elit v ODS, existuje díky změnám ve stranické identifikaci voličů ODS po finančních skandálech odhalených koncem roku 1997.

sociální zkušeností a politickým chováním. Je prediktorem volebního chování, jeho stability a změny (Borre a Katz 1973). Není však prediktorem perfektním (Harrop a Miller 1987). Důležitou roli hraje u stranické identifikace nejen její orientace (na konkrétní stranu), ale také síla.¹⁴ S klesající intenzitou identifikace totiž klesá pravděpodobnost, že volič bude volit stejně, a je také skutečností, že identifikovaní voliči hrají obecně v politice mnohem aktivnější roli (mají větší zájem o politiku, častěji se účastní politických diskuzí, čerpají politické informace z médií atd.) než ti, kteří identifikováni nejsou.

A konečně, je nutné počítat s tím, že stranická identifikace, resp. orientace, má pro různé voliče různý psychologický význam a jejich vazba ke straně může být postavena na různých důvodech. Borre a Katz (1973) rozlišují pragmatickou, symbolickou a ideologickou identifikaci.¹⁵ Symbolická se objevuje u jedinců s nižším vzděláním, religiózních a žijících ve venkovských oblastech. Borre a Katz (ibid.) ji očekávají i u určitého typu samostatně výdělečně činných. Ideologická identifikace bývá častější u voličů s vyšším vzděláním a politicky aktivních (nejen v politických stranách). Pragmatickou orientací se vyznačují častěji lidé z měst, zaměstnanci a manažeři (zejména z větších podniků) a bez vyznání. Voliči se symbolickou identifikací mají nejstabilnější volební chování. Méně stabilní volební chování mívají voliči s ideologickou stranickou identifikací a nejméně stabilním volebním chováním se vyznačují voliči s pragmatickou identifikací.

Dostupná data za Českou republiku nám sice zatím neumožňují nalézt voliče se symbolickou, ideologickou či pragmatickou stranickou identifikací a taktéž roli hodnotících představ ke stranám a politikům. Umožní však popsat pozitivní afektivní vazby voličů ke stranám a jejich sílu, negativní afektivní vazby a jejich roli při volbě stran a zmínit se i o roli stranické identifikace při taktické volbě. Analyzována budou data z výzkumů ISSP 1996 a 1999, které byly provedeny v České republice.¹⁶ Role politických hodnot a tematických postojů ve volebním rozhodování byla již v České republice zkoumána např. Matějů a Vlachovou (1998a, 1998b, 2000).

---

¹⁴ Byla zjišťována subjektivně – dotazem, jak moc se volič cítí být identifikován se svojí stranou.

¹⁵ Zjednodušeně řečeno, symbolická identifikace je ta, kdy se volič emocionálně identifikuje se symboly a tradicemi strany, ideologická identifikace je ta, kdy se volič identifikuje s programem strany, a pragmatická ta, kdy se volič identifikuje se stranou proto, že strana podporuje jeho ekonomické zájmy (identifikace ve prospěch voličovy peněženky)(Borre a Katz 1973).

¹⁶ Podrobnější informace o datových souborech z šetření ISSP lze nalézt v Sociologickém datovém archivu (<http://archiv.soc.cas.cz/>).

3. STRANICKÁ IDENTIFIKACE V ČESKÉ REPUBLICE

3.1. POZITIVNÍ VZTAHY KE STRANÁM – STRANICKÁ LOAJALITA

Od roku 1992 dochází v České republice ke stabilizaci volebního chování, které se navenek projevilo i stabilizací stranického systému (Vlachová 1997). Analýzy volebního chování provedené na datech z exit-pollových výzkumů (výzkumy prováděné v den voleb, kdy je výběr voličů opouštějících volební místnost požádán, aby anonymně zopakoval svou volbu) z roku 1996 a 1998 provedené IFES a SC&C pro Českou televizi ukazují, že většina voličů volila v následujících volbách stejnou stranu jako v těch předchozích. Procento voličů, kteří volili stejnou stranu jako ve volbách předchozích, se lišilo podle jednotlivých stran. V roce 1996 to bylo 75 % u ČSSD, 73 % u KDU-ČSL, 67 % u KSČM, 63 % u ODS, 50 % u SPR-RSČ a 34 % u ODA. V roce 1998 měla nejstabilnější voliče ODS (80 %) následovaná KSČM (74 %), KDU-ČSL (58 %) a ČSSD (53 %) (Kreidl 1998). Více jak polovina voličů tedy volila ve dvojích po sobě jdoucích volbách stejnou stranu. Proč tak mnoho (nebo málo) voličů volilo stejnou stranu? Je to důsledek stranické identifikace?

Výsledky analýz volebního rozhodování mezi stranami (Matějů a Vlachová 1998a, 1998b) ukázaly, že deklarovaná levoprávní politická orientace (subjektivní politická orientace zjišťovaná vizuální metodou na desetibodové škále vedoucí od levice k pravici) působí na většinu volebních rozhodování mezi dvojicemi stran mnohem silněji než levoprávní orientace vyplývající z voličových sociálně-ekonomických hodnot. Deklarovaná politická orientace hraje významnou roli zejména v rozhodování mezi stranami, které si jsou ideologicky blízké, náleží k sousedícím „stranickým rodinám“ – KSČM a ČSSD, ČSSD a KDU-ČSL, ODS a ODA. Volební rozhodování mezi ideologicky vzdálenějšími stranami (typicky např. ČSSD a ODS) je ale již významně založeno na sociálně-ekonomických hodnotách voliče a deklarovaná politická orientace ustupuje při tomto volebním rozhodnutí do pozadí. Deklarovaná politická orientace – tedy sebezařazení na škále levice-pravice - je s největší pravděpodobností odvozeno od volby strany a uplatňuje se zpětně při formování volebního chování - volba ovlivňuje stranickou identifikaci a stranická identifikace ovlivňuje volbu (Inglehart a Klingemann 1976).

Většina voličů v České republice tedy volí „tak jako minule“ a nemění radikálně svá volební rozhodnutí od jedné voleb k druhým. Je to tím, že mají vybudovány pevné vztahy k voleným stranám? A jak působí tyto vztahy na volbu? Tabulka 1 ukazuje, jak silný vztah měli voliči ke stranám, které volili do Poslanecké sněmovny. V roce 1996 zhruba jedna pětina dotázaných nevedla, jaký vztah mají ke zvolené straně, více jak jedna čtvrtina dotázaných uvedla silný vztah a dvě pětiny vztah mírný. V roce 1998 vzrostl počet těch, kteří necharakterizovali svůj vztah k voleným stranám, na jednu třetinu. Zhruba jedna pětina dotázaných popsala svůj vztah jako silný a více jak jedna třetina jej charakterizovala jako mírný. Oslabení subjektivního vztahu ke stranám může mít celou řadu příčin. Nejvýznamnější z nich však bude vlna antistranických postojů a vyzdvihování významu stranicky nezávislých osobností v politice mezi mediálně vlivnými a někdy i mocnými intelektuály včetně Václava Havla na prezidentském postu

v 90. letech v České republice.¹⁷ Jak zmiňuje Cameron (1972/73), časy antistranictví a vyzdvihování nezávislých osobností vedou k poklesu hodnoty stranictví (nejen faktického, ale i psychologického). Produktem tohoto antistranictví bylo v České republice např. zřízení Senátu jako zamýšlené „rady moudrých nezávislých osobností“, zformování poloodbornické/polostranické vlády Josefa Tošovského v roce 1998 či difamace stran před a zejména po skandálech s jejich financováním (Mareš 2000).

Tabulka 1 Vztah voličů ke stranám – celková populace

	Vztah k volené straně					
	Velmi silný	Silný	Mírný	Slabý	Velmi slabý	Bez odpovědi
1996	4,8	22,5	41,5	6,7	3,0	21,5
1998	2,8	16,2	37,7	6,8	3,0	33,4

N96=863, N99=1221

Pramen: ISSP 1996, 1999

Tabulka 2 Vztah voličů k jednotlivým stranám zastoupeným v PS, 1996 (řádková %)

	Vztah ke straně				
	Velmi silný	Silný	Mírný	Slabý	Velmi slabý
KSČM	7,7	47,7	41,5	3,1	0
ČSSD	5,0	19,8	60,3	11,6	3,3
SPR-RSČ	11,4	22,7	52,3	4,5	9,1
KDU-ČSL	2,5	34,6	50,6	9,9	2,5
ODS	9,5	35,1	47,5	4,5	3,3
ODA	1,9	13,0	64,8	11,1	9,3

N=728

Pramen: ISSP 1996

¹⁷ Postavení stran a jejich „boj o místo na slunci“ v politickém systému České republiky v devadesátých letech popisuje např. Kunc (1999).

Tabulka 3 Vztah voličů k jednotlivým stranám zastoupeným v PS, 1998 (řádková %)

	Vztah ke straně				
	Velmi silný	Silný	Mírný	Slabý	Velmi slabý
KSČM	11,9	31,7	47,5	5,9	3,0
ČSSD	2,0	21,3	61,3	11,5	4,0
KDU-ČSL	7,1	23,4	58,9	8,5	2,1
ODS	5,3	30,5	52,2	7,3	4,7
US	1,1	17,0	61,4	13,6	6,8

N=1095

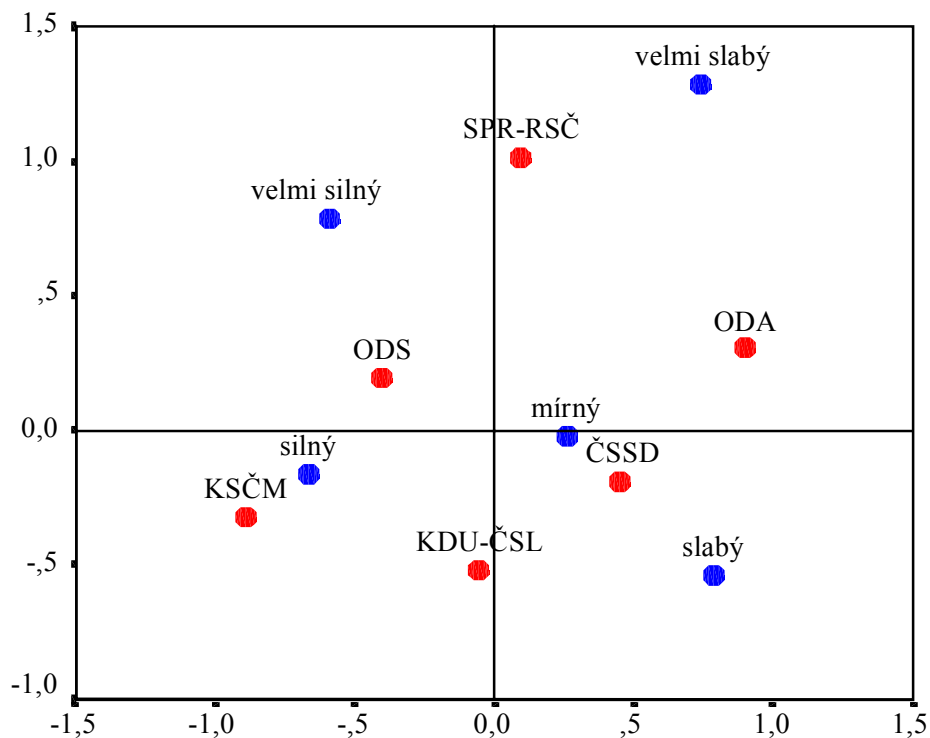
Pramen: ISSP 1999

Síla pozitivního vztahu k voleným stranám se u jednotlivých stran v obou sledovaných rocích lišila (tabulky 2 a 3). V roce 1996 byly v případě KSČM nalezeny vyšší než očekávané četnosti v kategoriích velmi silný a silný vztah, u ČSSD v kategoriích mírný a slabý vztah, u SPR-RSČ v kategoriích velmi silný a velmi slabý vztah, u KDU-ČSL v kategoriích silný a slabý vztah. Pro ODS byly nalezeny vyšší než očekávané četnosti v kategoriích velmi silný a silný vztah, naopak u ODA zejména v kategoriích silný a velmi slabý vztah.

V roce 1998 byly v případě KSČM významně vyšší četnosti opět v kategoriích velmi silný a silný vztah a navíc vzrostl počet voličů v kategorii „velmi silný“ vztah. U ČSSD v kategoriích mírný a slabý vztah. U KDU-ČSL došlo k posílení voličské loajality – významně vyšší četnosti byly nalezeny v kategoriích velmi silný a mírný vztah. U ODS byly nalezeny vyšší než očekávané četnosti ve stejných kategoriích jako před dvěma lety, počet voličů se silným vztahem však mírně poklesl. Nová US se vyznačovala voliči se slabou loajalitou. Grafy 1 a 2 zobrazují výsledky korespondenční analýzy souvislosti mezi silou vztahu ke straně a stranou a ilustrují popsané vztahy.

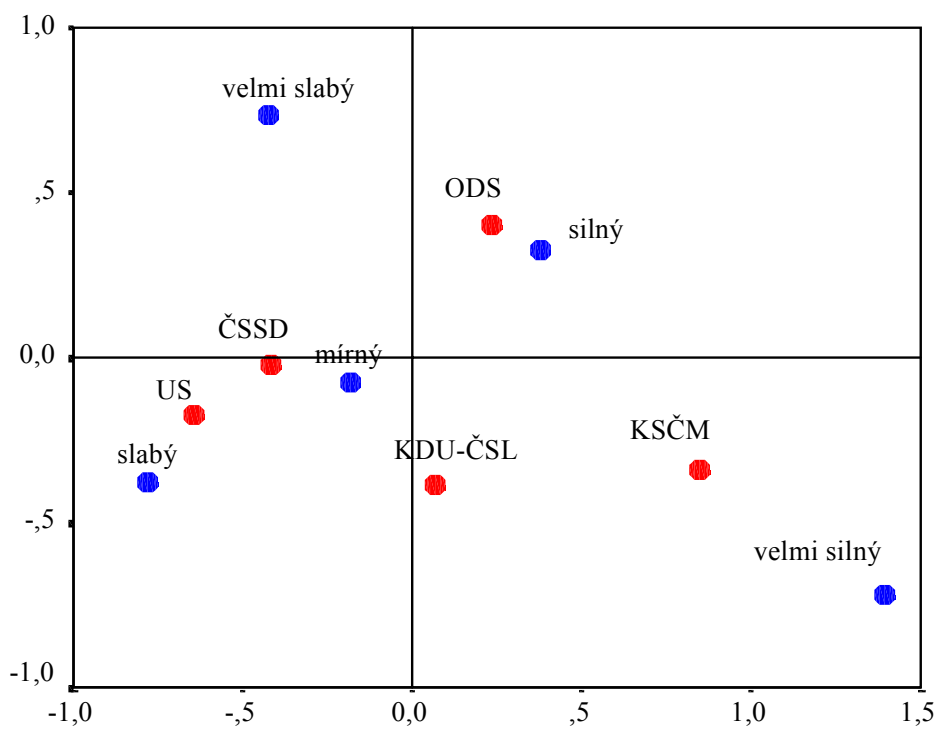
Otázkou je, zda měla síla vztahu nějaký vliv na ochotu volit stranu, o níž dotazovaní uvedli, že ji volili v posledních volbách, znovu v době výzkumu. Zodpovědět tuto otázku však bylo téměř nemožné. Oba výzkumy (ISSP 1996 a ISSP 1999) byly provedeny zhruba půl roku po volbách a tabulky 4 a 5 ukazují, že tato období byla příliš krátká na to, aby došlo k výraznějším změnám preferencí. Setrvačnost volby byla vysoká i u politických stran, které měly relativně nejslabší jádra identifikovaných voličů (ČSSD, ODA a US). Takto vysoká setrvačnost volebního chování bránila spolehlivému otestování vztahu mezi silou vztahu ke straně a ochotou volit ji znovu v případných volbách. Přesto je patrné, že ochota volit stejnou stranu znovu se slábnoucím vztahem klesala. Ti, kteří uváděli v roce 1996 velmi silný a silný vztah, byli ochotni dát hlas stejné straně v 98,1 % (ODS) až 87,5 % (ODA). Lidé s mírným vztahem by stejnou stranu volili v 92,3 % (KDU-ČSL) až 66,7 % (SPR-RSČ) a lidé deklarující slabý a velmi slabý vztah v 90,0 % (KDU-ČSL) až 66,7 % (SPR-RSČ). V roce 1998 to bylo v případě velmi silného a silného vztahu 100,0 % (KDU-ČSL a SPR-RSČ) až 68,8 % (US), mírného 93,2 % až 78,9 % (resp. 44,4 % u SPR-RSČ) a slabého a velmi slabého 84,6 % (ODS) až 66,7 % (US).

Graf 1 Vztah voličů k volené straně v roce 1996

Pramen: ISSP 1996

Graf 2 Vztah voličů k volené straně v roce 1998

Pramen: ISSP 1999

Tabulka 4 Změny volebních preferencí od voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1996 (řádková %)

Volba do PS v roce 1996	Preference 10.1996						Jiná strana
	KSČM	ČSSD	SPR-RSČ	KDU-ČSL	ODS	ODA	
KSČM	87,9	6,1	4,5	0,0	0,0	0,0	1,5
ČSSD	2,8	85,3	2,4	1,4	4,3	0,0	3,8
SPR-RSČ	2,8	8,3	86,1	0,0	2,8	0,0	3,8
KDU-ČSL	0,0	3,8	1,3	89,9	3,8	0,0	1,3
ODS	0,0	1,3	0,0	0,9	92,4	3,1	2,2
ODA	0,0	4,0	0,0	2,0	8,0	76,0	10,0

N=666

Pramen: ISSP 1996

Tabulka 5 Změny volebních preferencí od voleb do Poslanecké sněmovny v roce 1998 (řádková %)

Volba do PS v roce 1998	Preference 1.1999					Jiná strana
	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ODS	US	
KSČM	83,2	11,9	2,0	0,0	0,0	1,0
ČSSD	2,3	90,8	1,0	2,3	0,3	3,0
KDU-ČSL	0,0	5,5	85,2	1,6	5,5	2,3
ODS	0,0	3,1	0,0	93,2	2,0	0,3
US	0,0	1,4	2,8	19,4	73,6	1,4

N=899

Pramen: ISSP 1999

Význam síly pozitivní vazby k volené straně více než data prokázala politická krize, resp. krize důvěry ve strany způsobená odhalením skandálů s jejich financováním na konci roku 1997 a v první polovině roku 1998. Strany, k nimž měli voliči poměrně vlažné vztahy, jako SPR-RSČ a ODA, dlouhodobě neudržely voličskou podporu a zmizely z vrcholné politiky. Naopak strany jako KDU-ČSL nebo ODS, které měly poměrně velká jádra silně identifikovaných voličů, krizi překonaly. ODS přežila pád preferencí o dvě třetiny a snahy ODA, KDU-ČSL a nové US o získání jejich voličů.

Stranická identifikace tedy pravděpodobně sehrává svou roli při formování volebního chování při volbách do Poslanecké sněmovny, která byla dosud volena v osmi volebních krajích systémem poměrného zastoupení. Kromě toho však zřejmě působí i v každých dílčích volbách do Senátu. Volby do Senátu se odehrávají v jednomandátových volebních obvodech systémem absolutní většiny (dvoukolovým volebním systémem). Zatímco v prvním kole je dominantní strategií účastníků se voličů volba ve prospěch určité strany, podobně jako je tomu v případě voleb do Poslanecké sněmovny, a po prvním kole ve většině obvodů vedou kandidáti těch stran, které mají i největší voličskou podporu ve volbách do Sněmovny, ve druhém kole bývá

v některých případech volební strategií zúčastněných voličů taktická volba – volba „třetí“ ideologicky poměrně málo kontroverzní strany. Bowler a Lanoue (1991) připomínají, že k taktické volbě dochází tehdy, když spolu ve většinovém volebním systému soutěží více než dvě strany, což je případ České republiky. Pokud určitá strana nemá v takovém uspořádání šanci na úspěch, volí voliči této strany „menší“ ze zbývajících „zel“.

Taktická volba vede částečně k nepřímo úměrným účinkům volebního systému absolutní většiny u nás. V Senátu posiluje oproti preferencím v celkové populaci zastoupení těch stran, které představují ideologicky nejméně kontroverzní varianty¹⁸ (středové KDU-ČSL a ODA¹⁹). O tom, že tyto strany jsou přijatelnými variantami strategické volby, vypovídají data o tom, které straně, kromě té své, by voliči dali svůj hlas. V roce 1996 vedla mezi těmito stranami ODA (25,1 %) a KDU-ČSL (16,3 %) a v roce 1998 to byla US (19,3 %) následovaná KDU-ČSL (18,6 %).²⁰

US a ČSSD, ačkoliv jsou také velmi často uváděny jako strany druhé volby, však pravděpodobně nebudou z taktické volby profitovat. Na rozdíl od KDU-ČSL a ODA nejsou US a ČSSD ideologicky málo kontroverzními „třetími“ stranami přijatelnými pro taktickou volbu. Zatímco KDU-ČSL jsou a ODA byli kromě své strany ochotni volit masivněji voliči levicových i pravicových stran, ČSSD je přijatelná převážně pro levicové voliče KSČM a US převážně pro pravicové voliče ODS (tabulky 6 a 7). Bariérou taktické volby jsou v případě těchto stran velká ideologická vzdálenost pro část voličů a někdy i mezistranické nepřátelství zformované v systému mnoha stran (negativní afektivní vazby voličů ke stranám, tabulky 8 a 9).²¹

---

¹⁸ Po dílčích volbách v roce 1998 měla KDU-ČSL 17 senátorů (tj. 21 % křesel) při volební podpoře 9-12 % v rámci celé populace a ODA 7 senátorů (tj. 7 % křesel) při volební podpoře 0,5 % v rámci populace.

¹⁹ Rázení ODA ke středovým stranám se může zdát problematické, protože tato strana se definovala jako pravicovější v porovnání s ODS. Její voliči však byli v porovnání s voliči ODS relativně středovější, sami se tak i cítili (Matějů a Vlachová 1998a, 1998b, 2000) a to ovlivnilo i vnímání pozice strany na politickém spektru.

²⁰ ČSSD by kromě své strany volilo v roce 1996 (15,9 %), ODS 12,0 % voličů, KSČM 7,0 % a SPR-RSČ 4,0 %, 19,7 % voličů by volilo jinou stranu. V roce 1998 by kromě své strany volilo ČSSD 16,4 %, 10,3 % ODS, 7,7 % KSČM, 4,6 % ODA a 0,8 SPR-RSČ, 22,3 % by volilo jinou stranu.

²¹ US v tomto ohledu nenahradila na stranické scéně ODA jako ideologicky málo kontroverzní stranu taktické volby, ačkoliv se velmi podobně ideologicky definovala a také se v roce 1998 v politické soutěži postavila na stranu KDU-ČSL proti ODS. Možná k tomu přispěl fakt, že ji předseda ČSSD Zeman již v počátcích existence odsoudil jako stranu nepřilíš čestných odpadlíků od ODS. Podobné výroky a jejich úspěch v politické realitě nejen v České republice implikují otázky, kdo učí voliče volit takticky. Připomeňme jiný příklad: historické gesto předsedy KDU-ČSL Luxe, který po prvním kole senátních voleb v roce 1996, kdy vedla ODS, na televizi snímané tiskové konferenci dvěma tahy škrtnl číslo 79 – maximální možný zisk křesel ODS - se slovy, že toto není cílem senátních voleb. Toto gesto doplnilo otevřenou výzvu vedení KDU-ČSL směrem k regionálním organizacím KDU-ČSL a ODA, aby v druhém kole nepodporovaly kandidáty ODS – tehdy svého koaličního partnera ve vládě. Tato volební aliance středových stran uzavřená již v prvních senátních volbách a opakující se i v těch následujících pravděpodobně na delší čas znemožnila, aby se senátní volby staly soutěží mezi levostředovou a pravostředovou aliancí stran.

Nejen politici či volební „strategové“ stran, ale také média připomínají voličům, že mohou volit takticky. Lanoue a Bowler (1992) uvádějí, že např. *The Economist* v roce 1983 publikoval seznam volebních obvodů v Británii, v nichž je možná taktická volba proti Konzervativní straně, a podobný materiál byl publikován dále v *The Statesman* a minimálně v jedné další odborářské publikaci.

Tabulka 6 Koho by voliči jednotlivých stran volili kromě své strany v roce 1996 (řádková %)

Volil by	Volil by kromě své strany					
	KSČM	ČSSD	SPR-RSČ	KDU-ČSL	ODS	ODA
KSČM	3,3	65,0	5,0	5,0	0,0	0,0
ČSSD	19,7	2,8	9,6	21,9	10,1	11,2
SPR-RSČ	13,8	27,6	0,0	10,3	13,8	10,3
KDU-ČSL	0,0	16,2	1,5	4,4	33,8	32,4
ODS	0,0	6,4	1,5	21,6	2,5	56,9
ODA	0,0	13,7	2,2	21,6	37,3	5,9

N=590

Poznámka: Dopočet do 100 % v řádku tvoří kategorie „jiná strana“.

Pramen: ISSP 1999

Tabulka 7 Koho by voliči jednotlivých stran volili kromě své strany v roce 1999 (řádková %)

Volil by	Volil by kromě své strany					
	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ODS	ODA	US
KSČM	0,9	67,3	9,3	0,0	0,0	2,8
ČSSD	21,9	2,3	34,6	10,0	1,2	5,8
KDU-ČSL	2,1	29,2	2,1	15,6	1,0	33,3
ODS	0,0	8,3	15,7	0,4	10,5	45,9
US	1,3	5,2	20,8	41,6	13,0	0,0

N=769

Poznámka: Dopočet do 100 % v řádku tvoří kategorie „jiná strana“.

Pramen: ISSP 1999

Tabulka 8 Koho by voliči jednotlivých stran nikdy nevolili v roce 1996 (řádková %)

Volil by v době výzkumu	Nevolil by				
	KSČM	ČSSD	SPR-RSČ	ODS	Jiná strana
KSČM	0,0	0,0	16,7	75,8	7,6
ČSSD	22,2	0,5	33,8	33,8	9,7
SPR-RSČ	27,8	0,0	5,6 ²²	55,6	11,1
KDU-ČSL	46,8	5,1	36,7	6,3	5,1
ODS	55,6	7,0	33,3	0,0	4,1
ODA	40,4	1,8	50,9	5,3	1,8

N=697

Pramen: ISSP 1999

Tabulka 9 Koho by voliči jednotlivých stran nikdy nevolili v roce 1999 (řádková %)

Volil by v čase výzkumu	Nevolil by					
	KSČM	ČSSD	SPR-RSČ	ODS	US	Jiná strana
KSČM	0,0	0,0	7,4	60,3	17,4	14,9
ČSSD	17,6	0,3	26,7	33,5	14,5	7,4
KDU-ČSL	59,4	4,5	15,8	14,3	1,5	4,5
ODS	49,1	58,6	24,1	0,0	7,1	27,4
US	65,9	1,1	28,4	0,0	0,0	4,5

N=1028

Pramen: ISSP 1999

3.2. EFEKT MEZISTRANICKÉHO NEPŘÁTELSTVÍ

Výběr strany, které dá volič svůj hlas ve volbách, ovlivňují nejen pozitivní psychologické vazby, ale také negativní vazby, jako nesympatie, obava z vítězství některé nepřijatelné strany atd. Negativní vztahy se v mnohostranickém systému uplatňují jak při volbě, tak při taktické volbě. V roce 1996 vedla v České republice žebříček stran, které by voliči nikdy nevolili, KSČM s 35,6 % odpůrců následována SPR-RSČ s 32,1 %, ODS s 21,5 % a ČSSD s 2,9 % odpůrců. V roce 1999 vedla žebříček těchto stran KSČM s 40,1 % následována SPR-RSČ s 21,9 %, ODS s 20,3 %, US s 6,8 a ČSSD s 2,3 % odpůrců.

²² Tato relativní četnost je v porovnání s voliči ostatních stran vysoká. Může jít o chybu výzkumu, ale stejně tak o přesný odraz toho, co se s voliči SPR-RSČ v letech 1996-1998 dělo. SPR-RSČ byla stranou, do níž její voliči vkládali naděje, že vnese do politiky i ekonomiky pořádek. Brzy se však ukázalo, že strana má hluboké vlastní nepořádky a voliči se od ní odvrátili (Kreidl a Vlachová 1999).

Zatímco vztah mezi pozitivním vztahem ke straně (resp. silou stranické identifikace) a volbou nelze s ohledem na dostupná data testovat, vztah mezi absolutní neochotou volit některou ze stran (negativním vztahem) a volbou jiné strany se ukázal jako testovatelný. Analýza tabulek byla provedena v programu SPSS 9.0 metodou Loglinear, která umožnila zablokovat diagonální pole.²³ Do analýzy vstoupila vysvětlovaná proměnná „zamýšlená volba“ a vysvětlující proměnné „strana, kterou by volič nikdy nevolil“, „subjektivní politická orientace“ a „subjektivní třída“. Podrobný popis otázek, z nichž byly zkonstruovány proměnné, je uveden v příloze na konci stati.

Tabulka 10 Vliv negativního vztahu k některým stranám na volbu v roce 1996

Preference 10.1996						
Nevolil by	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ODS	ODA	
KSČM		48	37	135	23	
		-4,95	2,58	2,77	0,57	
SPR-RSČ	11	73	29	81	29	
	-5,50	2,63	2,03	-2,77	3,76	
ODS	50	73	5		3	
	5,50	2,70	-4,87		-4,46	

Poznámka: Absolutní četnosti a adjustovaná rezidua. Prázdná pole jsou blokována. Šedá pole jsou statisticky významná.²⁴ Metoda Loglinear (SPSS), adjustovaná rezidua při modelu nezávislosti

Pramen: ISSP 1996

Tabulka 11 Vliv negativního vztahu k některým stranám na volbu v roce 1999

Preference 1.1999						
Nevolil by	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ODS	US	
KSČM		62	79	229	58	
		-12,53	4,83	6,96	4,05	
SPR-RSČ	9	94	21	56	25	
	-5,87	6,11	-0,22	-3,12	2,53	
ODS	73	118	19		0	
	4,15	4,09	-3,58		-6,62	
US	21	51	2	6		
	2,08	6,60	-2,65	-6,21		

Poznámka: Absolutní četnosti a adjustovaná rezidua. Prázdná pole jsou blokována. Šedá pole jsou statisticky významná.²⁵ Metoda Loglinear (SPSS), adjustovaná rezidua při modelu nezávislosti

Pramen: ISSP 1999

²³ Tj. blokovali jsme ta pole, v nichž se pojí neochota volit KSČM se záměrem volit KSČM, neochota volit ODS se záměrem volit ODS atd.

²⁴ Záporná statisticky významná adjustovaná rezidua naznačují, kde se neochota volit některou stranu spolu s volbou jiné strany vyskytuje zřídka (tj. kde jsou četnosti nižší než očekávané). Kladná statisticky významná adjustovaná rezidua ukazují, kdy se absolutní neochota volit některou stranu významně častěji pojí s volbou strany jiné (tj. kde jsou četnosti vyšší než očekávané).

²⁵ Viz pozn. 24.

Výsledky pro rok 1996 jsou uvedeny v tabulce 10. Záporná statisticky významná adjustovaná rezidua naznačují, kde se neochota volit některou stranu spolu s volbou jiné strany vyskytuje zřídka (tj. kde jsou četnosti nižší než očekávané). Kladná statisticky významná adjustovaná rezidua ukazují, kdy se absolutní neochota volit některou stranu významně častěji pojí s volbou strany jiné (tj. kde jsou četnosti vyšší než očekávané). Lidé, kteří by nikdy nevolili ODS, více zamýšleli volit KSČM a naopak ti, kteří by nikdy nevolili KSČM, by častěji dali hlas ODS. Lidé, kteří by nikdy nedali hlas SPR-RSČ nebo ODS, častěji přemýšleli o volbě ČSSD. Volební rozhodnutí pro KDU-ČSL se významně pojilo s neochotou dát hlas KSČM a SPR-RSČ a s odmítnutím SPR-RSČ se také pojilo rozhodnutí dát hlas ODA.

V roce 1999 (tabulka 11) se volba KSČM častěji pojila nejen s odmítnutím ODS, ale již také US. Ti, kteří zamýšleli dát svůj hlas ČSSD, častěji odmítali dát hlas US, SPR-RSČ a také ODS. Lidé, kteří se rozhodli dát hlas KDU-ČSL, nebyli významně častěji ochotni dát hlas KSČM. A konečně, zamýšlená volba ODS se pojila s odmítnutím KSČM, zatímco volba US s odmítnutím KSČM a SPR-RSČ.

Zatímco v roce 1996 nebylo z důvodu velikosti souboru možné otestovat vztah mezi absolutní neochotou volit některou ze stran v kombinaci se subjektivní politickou orientací a se subjektivní sociální třídou (tabulky 12 a 13), v roce 1999 to bylo možné. Pokud lidé, kteří by nikdy nedali hlas ODS, deklarovali svoji politickou orientaci jako levicovou, pak častěji zamýšleli volit KSČM. Ti, kteří by nikdy nevolili KSČM nebo SPR-RSČ a cítili se být levicově orientováni, by častěji dali hlas ČSSD. ČSSD by častěji volili i ti, kteří by nikdy nedali hlas SPR-RSČ nebo ODS a svou politickou orientaci deklarovali jako středovou. KDU-ČSL zamýšleli volit významně častěji lidé, kteří by nikdy nevolili KSČM a cítili se být orientováni na politický střed. A konečně, pro ODS se významně častěji rozhodovali ti, kteří odmítali volit KSČM nebo SPR-RSČ a uváděli pravicovou politickou orientaci. Jak je vidět, negativní vztah k určité straně v kombinaci se subjektivní politickou orientací ústí ke zcela jinému volebnímu rozhodnutí.

Analýza však ukázala, že nejen absolutní neochota volit některou ze stran v kombinaci se subjektivní politickou orientací, ale i se subjektivním zařazením do sociální třídy, má zajímavý vztah s volebním rozhodnutím. Pokud se lidé, kteří by nikdy nevolili ODS, cítí být příslušníky nižší a dělnické třídy, pak častěji zamýšlejí volit KSČM, cítí-li se ale být příslušníky střední a vyšší třídy, pak častěji zamýšlejí dát svůj hlas ČSSD. Ti, kteří by nikdy nedali hlas SPR-RSČ, chtějí častěji dát hlas ČSSD a tento vztah je významný pro identifikaci se všemi sociálními třídami. Pokud se lidé, kteří by nikdy nevolili KSČM, identifikují s nižší a dělnickou třídou, častěji zamýšlejí dát hlas KDU-ČSL. Jsou-li ale identifikováni se střední a vyšší třídou, chtějí významně častěji volit ODS. Negativní vztah k určité straně v kombinaci se subjektivní třídou také obdobně jako se subjektivní politickou orientací ústí ke zcela různým volebním rozhodnutím.

Tabulka 12 Vliv negativního vztahu k některým stranám v interakci s politickou orientací na volbu v roce 1999

Nevolil by, politická orientace	Preference 1.1999			
	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ODS
KSČM, levice		13	3	3
		3,48	0,26	-3,45
KSČM, střed		39	34	32
		1,29	5,98	-5,51
KSČM, pravice		10	40	192
		-11,72	1,57	10,49
SPR-RSČ, levice	8	36	3	1
		0,46	7,67	-1,21
SPR-RSČ, střed	1	48	10	13
		-3,42	7,88	0,59
SPR-RSČ, pravice	0	8	8	41
		-3,27	-2,32	0,55
ODS, levice	58	58	0	
		7,02	-0,25	-6,52
ODS, střed	13	53	16	
		-2,66	2,77	-0,59
ODS, pravice	1	4	2	
		-0,77	0,33	0,42

Poznámka: Absolutní četnosti a adjustovaná rezidua. Prázdná pole jsou blokována. Šedá pole jsou statisticky významná.²⁶ Metoda Loglinear (SPSS), adjustovaná rezidua při modelu nezávislosti

Pramen: ISSP 1999

Zbývá ještě zmínit se o tom, jak může mezistranické nepřátelství působit na taktickou volbu ve druhém kole voleb do Senátu. Jak už jsme řekli, typickou stranou taktické volby je KDU-ČSL. Je nejen nejčastěji uváděna jako strana, kterou by významná část voličů z levice i pravice volila vedle/namísto své strany, ale také není uváděna mezi stranami, které by voliči nikdy nevolili (tabulky 8 a 9). US a ČSSD jsou také často uváděny jako strany, které by voliči volili vedle/namísto své strany. V jejich případě však jde hlavně o voliče ze stejné části politického spektra, a US a ČSSD tedy nejsou široce přijatelnými „třetími“ stranami.²⁷ Data o tom, kteří voliči by tyto dvě zmíněné strany nevolili nikdy, jen dokresluje tento poznatek – US odmítají zejména voliči KSČM a ČSSD, volbu ČSSD zcela vylučují zejména voliči ODS. „Je to přítomnost významné třetí strany, která činí taktickou volbu nejen přijatelnou, ale také rozumnou“ (Lanoue a Bowler 1992: 141).

²⁶ Viz pozn. 24.

²⁷ US, podobně jako její čtyřkoaliční partner KDU-ČSL, podporuje zavedení dvoukolového volebního systému pro volby do Poslanecké sněmovny.

Tabulka 13 Vliv negativního vztahu k některým stranám v interakci se sociální třídou na volbu v roce 1999

Nevolil by, sociální třída	Preference 1.1999			
	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL	ODS
KSČM, nižší a dělnická		19	31	47
		-2,89	5,55	-1,21
KSČM, nižší střední		18	18	55
		-2,74	1,76	1,36
KSČM, střední +		25	28	120
		-5,86	1,03	4,94
SPR-RSČ, nižší a dělnická	4	32	8	11
	-1,78	5,24	0,64	-4,16
SPR-RSČ, nižší střední	1	30	8	16
	-2,78	4,62	0,64	-2,72
SPR-RSČ, střední +	3	31	5	28
	-2,44	3,56	-1,16	-0,81
ODS, nižší a dělnická	46	64	10	
	3,80	0,46	-4,18	
ODS, nižší střední	15	23	9	
	0,94	-0,38	-0,52	
ODS, střední +	11	31	0	
	-0,03	3,02	-3,58	

Poznámka: Absolutní četnosti a adjustovaná rezidua. Prázdná pole jsou blokována. Šedá pole jsou statisticky významná.²⁸ Metoda Loglinear (SPSS), adjustovaná rezidua při modelu nezávislosti

Pramen: ISSP 1999

²⁸ Viz pozn. 24.

4. ZÁVĚR

Testování stranické identifikace nebylo na dostupných datech zcela bezproblémové. Jednak oba výzkumy byly učiněny v poměrně krátké době po volbách, takže změny volebních preferencí nebyly natolik četné, aby bylo možno otestovat vliv volby předchozí na volbu zamýšlenou a stejně tak vliv vztahu k volené straně na volbu zamýšlenou. Testování stranické identifikace a jejího efektu na další volbu je úloha, pro kterou se lépe hodí soubory dat z panelových šetření provedených na dostatečném počtu respondentů, kdy jedna vlna šetření je uskutečněna v předstihu před volbami a druhá po volbách. Podobně je tomu i se zkoumáním zmíněné taktické volby.

Přes tyto skutečnosti se však aplikace některých východisek modelu stranické identifikace ukázala být pro realitu České republiky užitečná. Analýza odhalila, že existují voliči, kteří mají poměrně pevné pozitivní vztahy k voleným stranám. Zejména tři strany – KSČM, KDU-ČSL a ODS - mají silněji identifikované voliče než strany zbývající. U těchto voličů bude pravděpodobně převažovat dlouhodobě stabilnější volební chování než u voličů, kteří tak pevné vztahy k voleným stranám nemají. Vzhledem k tomu, že KSČM i KDU-ČSL jsou stranami s početnou členskou základnou a mají voliče vyššího věku, nižšího vzdělání, pocházející z nižších vrstev a v případě KDU-ČSL navíc katolického vyznání a z venkovských oblastí, lze předpokládat, že jejich identifikace bude nejen ideologická, ale často také symbolická.

Naopak ODS je stranou s poměrně málo členy a její voliči jsou v porovnání se dvěma předchozími nižšího věku, vyššího vzdělání, ze středních vrstev, pocházejí z měst a nevyznačují se žádným typickým vyznáním. Vzhledem k tomuto zázemí u nich lze častěji očekávat identifikaci pragmatickou. Ideologickou identifikaci však také nelze vyloučit. Bude ale možná více spojena se zájmem o politiku, který nebude navázán na formální členství ve straně či jinou politickou aktivitu. Tyto teze se však s ohledem na dostupná data pohybují stále spíše v rovině hypotéz.

Mnohem významnější a zajímavější výsledky však přinesly analýzy vztahu mezi stranou, kterou by voliči nikdy nevolili (negativním afektivním vztahem k určité straně) a volbou strany, či volbou strany v kombinaci se subjektivní politickou orientací a subjektivní sociální třídou. Ukázalo se, že mezistranické nepřátelství a percepce jedincovy ideologické a sociální pozice také podstatným způsobem formují voličovo chování nejen při volbě, ale také při taktické volbě.

LITERATURA

- Borre, O. and D. Katz, 1973. „Party Identification and Its Motivational Base in a Multi-party System: A Study of the Danish General Elections of 1971.“ *Scandinavian Political Studies* 8: 69-111.
- Bowler, S and D. J. Lanoue, 1991. “Strategic and Protest Voting for Third Parties: The Case of The Canadian NDP.“ *Western Political Quarterly* 45: 485-99.
- Bowler, S., Lanoue, D. J. and P. Savoie, 1994. „Electoral Systems, Party Competition, and Strength of Partisan Attachment: Evidence from Three Countries“. *The Journal of Politics*, Vol. 56, No. 4: 991-1007.
- Budge, I., Crewe I. and D. Farlie, 1976. *Party Identification and Beyond*. London: Wiley.
- Cameron, D., 1972/73. „Stability and Change in Patterns of French Partisanship“. *Public Opinion Quarterly* 36: 19-30.
- Campbell, A., Converse, P., Miller, E. E. and D. Stokes, 1960. *The American Voter*. New York: Wiley.
- Campbell, A. and H. Valen, 1961. „Party Identification in Norway and the United States.“ *Public Opinion Quarterly* 25: 245-68.
- Converse, P. E. and G. Dupeux, 1962. „Politicization of the electorate in France and the United States.“ *Public Opinion Quarterly* 26: 269-91
- Crewe, I., 1976. „Party Identification Theory and Political Change in Britain“. In Budge, I., Crewe I. and Farlie D. (eds.) *Party Identification and Beyond*. London: Wiley.
- Downs, A., 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- Dunleavy, P. and C. Husbands, 1985. *British Democracy at the Crossroads*. London: Allen and Unwin.
- Duverger, M., 1954. *Political Parties*. New York: Wiley.
- Enelow, J. and M. Hinich, 1984. *The Spatial Theory of Voting: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fiorina, M. 1981. *Retrospective Voting in American National Elections*. New Haven: Yale University Press.

- Franklin, Ch. H. and J. E. Jackson, 1983. „The Dynamics of Party Identification.“ *American Political Science Review* 77: 957-73.
- Goot, M., 1972. „Party Identification and Party Stability.“ *British Journal of Political Science* 2: 121-25.
- Harrop, M. and W. L. Miller 1987. *Elections and Voters*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan Press.
- Heath, A and S. MacDonald, 1988. “The Demise of Party Identification Theory?“ *Electoral Studies* 7: 95-107.
- Himmelweit, H. T., Humpreys, P. and M. Jaeger, 1981, 1985. *How Voters Decide*. Milton Keynes: Open University Press.
- Inglehart, R. and H. Klingemann, 1976. „Party Identification, Ideological Preference and the Left-Right Dimension Among Western Mass Publics.“ In Budge, B., Crewe, I. and Farlie, D. (eds.), *Party Identification and Beyond*, London: Wiley.
- Kreidl, M., 1998. „Jak se mění podpora stran? Malé a velké změny“. *Týden*
- Kreidl, M. a K. Vlachová, 1999. „Sociální zázemí extrémní pravice.“ *Sociologický časopis* 35: 335-354.
- Kunc, J., 1999. „Parties as the Lonely Protagonists of the Czech Political Transition.“ Pp. 154-164 in Dvořáková V. (ed.), *Success or Failure? Ten Years After*, Praha: Česká společnost pro politické vědy, Slovenské sdružení pre politické vedy.
- Lanoue, D. J. and S. Bowler, 1992. „The Sources of Tactical Voting in British Parliamentary Elections.“ *Political Behavior* 14: 141-57.
- Maggioto, M. and J. E. Piereson, 1977. „Partisan Identification and Electoral Choice: The Hostility Hypothesis.“ *American Journal of Political Science* 21: 745-67.
- Mareš, M., 2000. „Virtuální kriminalizace politiky a její důsledky“. *Proglas* č. 5-6:4-5.
- Matějů, P. a B. Řeháková, 2000. „Proměny volebního chování sociálních tříd v letech 1992-1996.“ Pp. 301-334 in Matějů, P., Vlachová, K. (eds.): *Nerovnost, spravedlnost, politika*. Praha: SLON.
- Matějů, P. a K. Vlachová, 1998a. „Role politicky relevantních hodnot ve volebním rozhodování v České republice.“ *Sociologický časopis* 34: 171–193.
- Matějů, P. a K. Vlachová, 1998b. “Values and Electoral Decisions in the Czech Republic.” *Communist and Post-Communist Studies* 31: 249-269.

Matějů, P. a K. Vlachová, 2000. „Krytalizace politických postojů, politického spektra a role hodnot ve volebním rozhodování”. Pp. 253-300 in Matějů, P., Vlachová, K.: Nerovnost, spravedlnost, politika. Praha: SLON.

Novák, M., 1995. „Je voličské chování racionální?“ Politologická revue 2: 3-15.

Richardson, B. M., 1991. „European Party Loyalties Revisited.“ American Political Science Review, Vol. 85, No. 3: 751-775.

Řeháková, B. a P. Matějů, 2000. „Chování sociálních tříd v předčasných parlamentních volbách roku 1998“. Pp. 335-358 in Matějů, P. a K. Vlachová: Nerovnost, spravedlnost, politika. Praha: SLON.

Vlachová, K., 1997. „Czech Political Parties and Their Voters“. Czech Sociological Review Vol. V, No. 1: 39 – 56.

PŘÍLOHA

Otázky na stranickou identifikaci:

Volba: Pokud jste volil(a), pro kterou politickou stranu jste se rozhodl(a)?

Síla pozitivního vztahu k volené straně: Jak silný byl Váš vztah k politické straně, kterou jste volil(a)?

Zamýšlená volba: Můžete nám říci, kterou politickou stranu byste volil(a), kdyby parlamentní volby byly příští týden?

Strana druhé volby: Pokud by se ve volbách odevzdávaly hlasy dvěma stranám, které straně byste ještě dal(a) svůj hlas?

Negativní vztah, strana nikdy nevolena: Kterou politickou stranu byste nikdy nevolil?

Deklarovaná (subjektivní) politická orientace: V politice se často používají pojmy „levice“ a „pravice“. Kam byste se Vy sám(a) zařadil(a)? Jasná levice=1, spíše levice=2, střed=3, spíše pravice=4, jasná pravice=5.

Deklarovaná (subjektivní) sociální třída: Do které společenské skupiny, třídy, byste se sám(a) zařadil(a)? Nižší třída=1, dělnická třída=2, nižší střední třída=3, střední třída=4, vyšší střední třída=5, vyšší třída=6.

SHRnutí

Studie se podrobněji zaměřila na testování stranické identifikace a jejího vlivu na volební chování v České republice v devadesátých letech. Analýza byla provedena na datech z výzkumů ISSP 1996 a 1999. Byly zkoumány pozitivní vazby k voleným stranám (stranická loajalita) a negativní vazby k jiným stranám (mezistranické nepřátelství). V případě pozitivních vazeb byl zkoumán jejich směr (ke kterým stranám) a síla (jak silně jsou voliči identifikováni s volenou stranou). Nepodařilo se však prokázat, zda stranická loajalita a síla vztahu k volené straně mají významný vliv na další volební chování. Důvodem bylo, že i po půl roce od uskutečněných voleb do Poslanecké sněmovny uváděla většina dotazovaných, že by volili stejnou stranu jako v posledních volbách. V případě negativních vazeb byl zkoumán pouze jejich směr – dotazovaní uvedli stranu, kterou by nikdy nevolili. Analýzy ukázaly, že toto nepřátelství k určité straně významně ovlivňuje volbu určité strany. Kromě toho ukázaly, že se mezistranické nepřátelství s postupem času více strukturuje. Zatímco v roce 1996 bylo možné prokázat pouze vztah mezi nepřátelstvím k určité straně a volbou jiné strany, v roce 1999 již ve spojení se subjektivní sociální třídou a subjektivní politickou orientací vedlo k diferencovaným preferencím pro různé strany. V roce 1996 formovalo volební chování nepřátelství ke KSČM, SPR-RSČ a ODS. V roce 1999 k nim přibyla US. Mezi těmito stranami chyběly ODA a KDU–ČSL. Nepřítomnost nepřátelství voličů k těmto stranám je zřejmě důvodem, proč jsou tyto strany předmětem taktické volby, která je běžným prvkem volebního chování voličů, kteří se účastní druhého kola voleb do Senátu. Výsledky aplikace modelu stranické identifikace ukázaly, že je pro politickou realitu České republiky užitečný. Pro jeho další testování by však byly vhodnější dobře načasované panelové studie.

SUMMARY

The study focuses in more detail on the test of party identification and its influence on the voting behaviour in the Czech Republic in the nineties. The analysis was effected the data obtained from 1996 and 1999 ISSP researches. Positive feelings on the parties voted (party loyalty) and negative feelings on the other parties (inter-party hostility) were analysed. In the positive feelings, their direction (towards which parties) and intensity (to what extent the voters are identified with the voted party) were investigated. A significant influence of party loyalty and intensity of feelings towards the voted party on the further voting behaviour was not proved. The reason is that even half a year after the elections into the Chamber of Deputies, most respondents stated that they would vote the same party as they did in the last elections. In the negative feelings, only their direction was analysed – respondents gave the party they would never vote. The analyses showed that this hostility in relation to a certain party influences significantly the voting in favour of a certain party. In addition, they showed that the inter-party hostility gradually became more structured. While in 1996 the relationship between the hostility to a certain party and the voting of another party could be proved only, in 1999 this aspect hand in hand with the subjective social class and subjective political leanings led to the differentiated preferences in favour of various parties. In 1996, the voting behaviour was formed by hostility in relation to

KSČM, SPR-RSČ and ODS. In 1999 they were completed by US. These parties did not include OPDA and KDU-ČSL. The absence of hostility towards the two parties is probably the reason why they are an object of tactical voting which is a common element of voting behaviour of the voters participating in the second round of elections into the Senate. The results of the application of party identification model showed its usefulness for the political realities of the Czech Republic. Well-timed panel studies would be more suitable for its further testing, however.

ZUSAMMENFASUNG

Die Studie ist auf das Testen Partei-Identifikation und ihres Einflusses auf das Wahlverhalten in der Tschechischen Republik in den neunziger Jahren orientiert. Die Analyse wurde mittels Daten der ISSP-Untersuchungen 1996 und 1999 realisiert. Geprüft wurden die positiven Kopplungen zu den gewählten Parteien (Partei-Loyalität) sowie die negativen Kopplungen zu anderen Parteien (zwischen-parteiliche Feindschaft). Im Falle der positiven Kopplungen wurde ihre Orientierung (zu welchen Parteien) und die Kraft (wie kräftig sich die Wähler mit der gewählten Partei identifizieren) untersucht. Allerdings gelang es nicht zu beweisen, ob die Partei-Loyalität und die Kraft der Beziehung zur gewählten Partei einen bedeutsamen Einfluss auf das weitere Wahlverhalten haben. Der Grund bestand darin, dass auch nach einem halben Jahr nach den realisierten Wahlen in das Abgeordnetenhaus, die meisten Befragten anführten, dass sie dieselbe Partei wie bei den letzten Wahlen wählen würden. Im Falle der negativen Kopplungen wurde lediglich ihre Orientierung untersucht - die Befragten führten die Partei an, die sie nie wählen würden. Die Analysen zeigten, dass die Feindschaft zu einer bestimmten Partei wesentlich die Wahl einer bestimmten Partei beeinflusst. Außerdem zeigten sie, dass sich mit fortschreitender Zeit die zwischenparteiliche Feindschaft mehr strukturiert. Während man im Jahre 1996 lediglich die Beziehung zwischen einer Feindseligkeit zu einer bestimmten Partei und der Wahl einer anderen Partei nachzuweisen konnte, gelang man im Jahre 1999 in Verbindung mit der subjektiven Sozialklasse und der subjektiven politischen Orientierung bereits zu differenzierten Präferenzen für verschiedene Parteien. Im Jahre 1996 formte das Wahlverhalten Feindschaften zu den Parteien KSČM, SPR-RSČ und ODS. Im Jahre 1999 kam noch US dazu. Unter diesen Parteien fehlte ODA und KDU-ČSL. Das Fehlen der Feindseligkeiten der Wähler zu diesen Parteien ist sichtlich der Grund, warum diese Parteien Gegenstand einer taktischen Wahl sind, die ein übliches Element des Wahlverhaltens der Wähler ist, die sich an der zweiten Runde der Senatwahlen beteiligen. Die Ergebnisse der Applikation des Modells der Partei-Identifikation zeigten, dass es für die politische Realität der Tschechischen Republik nützlich ist. Für sein weiteres Testen wären allerdings zeitlich günstig anberaumte Panel-Studien vorteilhafter.

PUBLIKACE EDICE “SOCIOLOGICAL PAPERS“

Edice “Sociological Papers” je pokračováním edice “Working Papers”, která vychází od roku 1989. Doposud vyšlo 90 publikací.

- SP 00:1 M. Lux: The housing policy changes and housing expenditures in the Czech Republic; 64 p.
- SP 00:2 K. Müller, V. Štědranský: Transformace a modernizace společnosti na příkladech vybraných institucí. První část případových studií: střední průmyslový podnik, softwarová firma, banka, různá zdravotnická zařízení, vysokoškolský institut; 116 s.
- SP 00:3 D. Hamplová: Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti (mezinárodní srovnání na základě jednoho empirického výzkumu); 64 s.
- SP 00:4 M. Kreidl: What makes inequalities legitimate? An international comparison; 54 p.
- SP 00:5 K. Vlachová: Stranická identifikace v České republice; 38 s.

PUBLIKACE EDICE “WORKING PAPERS“

- WP 96:12 Q. Kastner: Osídlování českého pohraničí od května 1945; 172 s.
- WP 97:1 D. Hanšpach: Political, Organizational and Policy Transformation at the Municipal Level: The Case of Liberec; 46 p.
- WP 97:2 M. Jeřábek, J. Ježek, E. Šindelářová: Průmyslové podniky se zahraničním kapitálem v česko-německém pohraničí; 56 s.
- WP 97:3 Z. Vajdová: Politická kultura lokálních politických elit: srovnání českého a východoněmeckého města; 44 s.
- WP 97:4 J. S. Earle, S. G. Gehlbach, Z. Saková, J. Večerník: Mass Privatization, Distributive Politics, and Popular Support for Reform in the Czech Republic; 75 p.
- WP 97:5M. Hájek: Vývoj vybraných oborů vzdělání z hlediska genderu; 60 s.
- WP 97:6N. Kozera: Czech Women in the Labor Market Work and Family in a Transition Economy; 49 p.
- WP 97:7M. Illner: The territorial dimension of public administration reforms in East Central Europe; 64 p.
- WP 97:8M. Čermáková: Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny, 120 s.
- WP 98:1T. Kostelecký, A. Nedomová, Z. Vajdová: Trh s bydlením a jeho sociální souvislosti – situace v Praze a Brně, 50 s.

- WP 98:2P. Machonin: Results of a Czech-Slovak Comparison: Actors of Social Transformation and Modernisation,
L. Gatnar, B. Búzik: Attitudes of Individuals and Institutions to Social Transformation, 70 p.
- WP 98:3M. Tuček a kol.: Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace, 162 s.
- WP 98:4M. Lux: Konzervatismus a liberalismus na pozadí percepce sociálního státu, 56 s.
- WP 98:5L. Brokl, Z. Mansfeldová, A. Kroupa: Poslanci prvního českého parlamentu (1992-1996), 94 s.
- WP 98:6K. Müller: Modernizační kontext transformace, strukturní a institucionální aspekty; 82 s.
- WP 99:1M. Tuček, E. Rendlová, M. Rezková, A. Glasová, J. Černý: Odras společenských změn ve veřejném mínění 1990-1998 (analýza dat IVVM); 104 s.
- WP 99:2A. Nedomová (editor), L. Bušítková, E. Heřmanová, T. Kostecký, Z. Vajdová, P. Vojtěchovská: Trh bydlení, jeho regionální diferenciacie a sociální souvislosti; 82 s.
- WP 99:3L. Bušítková: Známosti osobností lokální politiky; 68 s.
- WP 99:4F. Zich: Nositelé přeshraniční spolupráce na česko-německé hranici; 108 s.
- WP 99:5M. Musilová: Vývoj politiky rovných příležitostí mužů a žen v České republice v kontextu evropské integrace; 60 s.
- WP 99:6H. Maříková: Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé; 110 s.
- WP 99:7 H. Jeřábek, R. Gabriel, M. Kříž, H. Malečková, M. Novák, E. Pilíková, K. Plecítá, J. Remr, A. Vlachová: Utváření postojů obyvatel českého města I. Lidé s vlivem a osobní mezilidská komunikace při utváření politických postojů v lokální komunitě; 136 s.
- WP 99:8 L. Brokl, A. Seidlová, J. Bečvář, P. Rakušanová: Postoje československých občanů k demokracii v roce 1968; 84 s.
- WP 99:9 B. Řeháková: Vnímané a spravedlivé nerovnosti: vývoj v devadesátých letech a další souvislosti; 46 s.
- WP 99:10 M. Kreidl, K. Vlachová: Rise and decline of right-wing extremism in the Czech Republic in the 1990s; 40 p.
- WP 99:11 M. Jeřábek (editor): Geografická analýza pohraničí České republiky; 184 s.

Stranická identifikace v České republice

Klára Vlachová

Edice Sociological Papers SP 00:5

Sociologický ústav AV ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1

Náklad 200 ks

1. vydání

Publikace neprošla jazykovou korekturou.

Prodej zajišťuje redakce Sociologického časopisu

Klára Šáňová

tel. 22 22 17 61

fax 22 22 01 43

e-mail: sreview@soc.cas.cz